

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Jaromíra Mazáka

„Občanská společnost jako aktér politického procesu“

předkládané v roce 2019 na Katedře sociologie FF UK

Stručná charakteristika práce

Mgr. Jaromír Mazák se ve své disertační práci (dále DP) zabývá organizovaným občanským aktivismem v současné České republice, konkrétněji tzv. advokačními organizacemi, které ve své činnosti usilují o ovlivňování legislativy, politického rozhodování a veřejných politik. V úvodní kapitole 1 jsou představeny výzkumné otázky a shrnut dosavadní stav bádání o občanském aktivismu v prostoru střední a východní Evropy (dále SVE). Autor již zde na základě vlastního zpracování dat z mezinárodních srovnávacích výzkumů koriguje jeden z výrazných proudů této literatury, v jehož optice je občanská společnost v SVE slabá v důsledku působení dědictví komunistického systému. Ve druhé kapitole je shrnut vývoj teoretických přístupů k sociálním hnutím v zahraniční sociologii se zvláštním důrazem na ty teorie, kterým dosud v česky psané literatuře nebylo věnováno mnoho pozornosti: teorii struktury politických příležitostí a teorii rámování. Tato i předchozí kapitola vyzdvihují tezi o tzv. transakčním aktivismu jako nejvhodnější východisko pro vysvětlení toho, jak občanský advokační aktivismus v SVE funguje. Následující tři kapitoly představují výsledky vlastního empirického výzkumu kandidáta v podobě případových studií. Kapitola 3 (autorský podíl Mgr. Mazáka dle přiloženého prohlášení spoluautora činí cca 80 %) zkoumá protikorupční iniciativu dvacítky českých advokačních organizací *Rekonstrukce státu* za pomoci analýzy sociálních sítí. Studie dospívá k původnímu závěru, že rozumí-li se transakčním aktivismem intenzivní spolupráce mezi advokačními organizacemi, pak ji v daném případě nebylo možné potvrdit. Ve čtvrté kapitole autor opět sleduje iniciativu *Rekonstrukce státu*, tentokrát však v analýze využívá metody *process tracing* a zaměřuje se na otázku, která rozhodnutí aktérů iniciativy vedla k jejímu úspěchu. Kapitola 5 přináší případovou studii profesionalizace advokační organizace, konkrétně organizace Auto*mat, která v Praze podporuje alternativní způsoby dopravy a regulaci automobilismu. V šesté kapitole se autor vrací k metodě *process tracing*, uplatněné v kapitole 4 a u nás dosud málo známé, aby představil její základy a přiblížil současné diskuse o jejích možnostech v zahraniční metodologické literatuře. Závěr práce (kap. 7) přináší odpovědi na tři výzkumné otázky, které byly formulovány v úvodu, a končí autorovou úvahou na téma, jak by český občanský sektor měl v zájmu posílení své politické legitimacy kultivovat vztah k veřejnosti a podporovat participaci občanů ve svých aktivitách.

DP je napsána převážně česky, v angličtině jsou kapitoly 3 a 4, popisky tabulek a obrázků a přílohy příslušných kapitol. Kapitoly 2, 3 a 6 již byly publikovány samostatně v odborných časopisech, kapitola 4 se v době odevzdání této DP k obhajobě nacházela v jednom časopise v recenzním řízení.

Stručné celkové zhodnocení práce

Disertační práce Mgr. Jaromíra Mazáka vychází z důkladné znalosti dosavadního bádání o advokačních organizacích v SVE a ČR a stav bádání nejen informovaně shrnuje, ale také k němu přidává nová empirická zjištění a dílčí teoretické závěry. Autor v DP prokázal kompetence potřebné k sociologické vědecké práci v oblasti teorie, empirického výzkumu i metodologie. Ve svých původních empirických analýzách zkoumal úspěšný případ lobbyingu ve veřejném zájmu iniciativou *Rekonstrukce státu* a průběh procesu profesionalizace v občanské organizace Auto*mat. Jak již bylo uvedeno, části disertace publikoval ve vědeckých časopisech, včetně časopisu *Social Movement Studies*. Tuto skutečnost je třeba ocenit. Složení DP ze zčásti již publikovaných textů staví jistá omezení do cesty snaze o jednotnou a plynulou kompozici celé DP, to však nepředstavuje zásadní nedostatek.

Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Výklad je srozumitelný, promyšlený a jasný. Je také vhodně členěný, autor se dobře vyrovnal s úkolem vytvořit jednotný text z několika již dříve publikovaných kapitol. Otázkou je zařazení kapitoly o metodě *process tracing* mezi poslední empirickou kapitolu a závěr. Věcně by kapitola 6 o *process tracingu* měla předcházet kapitole 4, v níž je tato metoda využita, ale kapitoly 3 a 4 na sebe navazují tematicky a obě také patří k sobě z toho titulu, že jsou jediné napsány anglicky.

2. Formální úroveň práce

Po formální a jazykové stránce má práce výbornou úroveň. Jen ojediněle se vyskytují drobné jazykové chyby, nejčastěji pouhé překlepy. Objevuje se tendence nadužívat anglicismy, např. „adresovat“ ve smyslu „zabývat se“, „evidence“ místo „dat“ či „důkazního materiálu“, „konklusivní“ ve smyslu „vedoucí k jasnému závěru“, apod. Termín „intelligentsia“ (s. 14) je bezdůvodně ponechán v angličtině, i když to je anglická výpůjčka z ruského a polského kulturního prostředí, k němuž Češi nemusí přistupovat oklikou přes angličtinu. V českém nadačním prostředí se vžil termín „matching grant“, ale výraz „matchován“ (s. 134) možná jde až příliš daleko.

Za pokus by stálo najít český termín pro metodu *process tracing*.

Citace a seznam literatury jsou zpracovány na úrovni adekvátní pro DP. Texty klasických autorů (D. Hume, M. Weber) by měly být citovány podle standardních nebo kritických vydání.

Grafická úprava DP je přiměřená a plně dostačující.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor v DP využívá rozsáhlou literaturu převážně zahraniční proveniencí a tvořící součást aktuálních odborných diskusí o občanské společnosti, advokačních organizacích a tzv. transakčním aktivismu. Rozsáhlé a přiměřeně aktuální jsou také seznamy literatury pro přehledové stati o teoriích sociálních hnutí a metodě *process tracing* (kapitoly 2 a 6). Méně rozsáhlý je záběr literatury v kapitole o profesionalizaci občanských organizací (kap. 5), což

se ale dá odůvodnit převážně popisným záměrem této kapitoly. V případě, že autor bude na tématu dále pracovat, nebude pro něj jistě obtížné doplnit na základě rešerše další tituly k profesionalizaci obecně a profesionalizaci neziskových organizací zvláště a rovněž literaturu spojenou se specifickými přístupy, např. k tzv. institucionálnímu izomorfismu.

V empirické části DP jsou zpracována data získaná autorem z dotazníků, výzkumných rozhovorů, studia dokumentů i neformálního pozorování. Data a způsoby jejich zpracování jsou vhodné pro zodpovězení výzkumných otázek v rozsahu, který autor náležitě specifikuje. Zjištění a interpretace výsledků odpovídají kladeným výzkumným otázkám, teoretickému rámci i aktuálnímu stavu bádání.

Není uvedeno, zda autor získal pro jmenovité citace úryvků z rozhovorů souhlas respondentů.

4. Vlastní přínos

Autor v DP prokázal dvě základní schopnosti nezbytné k samostatné vědecké práci:

1. vynikající znalost dosavadního bádání včetně, a zde zejména, zahraniční literatury. Literaturu k tématu DP přehledně shrnuje, vhodným způsobem ji využívá ve vlastní argumentaci i empirických analýzách a je schopen ji kriticky reflektovat. Analytická shrnutí literatury, zejména v přehledové kapitole 2, nejsou pouhými kompilacemi, ale samostatným vědeckým výkonem.

2. schopnost provádět vlastní empirické výzkumy navazující na aktuální stav bádání, teoreticky podložené a pracující se sofistikovanými současnými metodami. Případové studie provedené autorem v kap. 3, 4, 5 přinášejí nové empirické poznatky a v případě kap. 3 a 4 také původní příspěvky k rozvoji teorie.

Dotazy k obhajobě

1a. V kapitole 3 autor dospěl k závěru, že úspěch „transakčního aktivismu“ *Rekonstrukce státu* nespočívá na „propojujících“ (interlocking) horizontálních transakcích mezi advokačními organizacemi, pokud se těmito transakcemi rozumí intenzivní interakce založené na dělbě práce. To je cenný empirický výsledek, který nasvědčuje tomu, že propojující horizontální vazby nejsou nutnou podmínkou úspěšné advokační akce. Je však třeba dodat, že původní text Petrovy a Tarrowa (2007, viz DP) nevycházel z předpokladu, že účinné transakce musí být „propojující“ ve smyslu J. Mazáka a T. Diviaka. Takový požadavek není vysloven v definiční části článku (Petrova, Tarrow 2007, ss. 78-80), ani nevyplývá z případové studie environmentální kampaně v Maďarsku (ss. 80-83) nebo z příkladů tvoření koalic mezi občanskými organizacemi v různých státech SVE shrnutých v přílohách na ss. 89-90. Je možné, že autor DP článek Petrova, Tarrow (2007) interpretuje odlišně. Může případně svou odlišnou interpretaci vyargumentovat?

1b. Dále ke stejnému tématu: J. Mazák a T. Diviak v závěru svého článku (DP, ss. 69-71) připouštějí možnost, že pro úspěch občanského aktivismu mohou být podstatné intenzivní vertikální vazby mezi advokačními organizacemi a politiky, úředníky, představiteli politických stran, mediálními osobnostmi. Dala by se pomocí analýzy sítí testovat také tato alternativní hypotéza?

1c. A do třetice, pokud by k úspěšnému občanskému aktivismu měly stačit neintenzivní horizontální transakce mezi advokačními organizacemi, v článku J. Mazáka a T. Diviaka označované jako „kooperační“ – i tato možnost je v jejich závěrech připuštěna (s. 71) –, dospěl autor k nové hypotéze, která by toto působení vysvětlovala? Nelze však pominout ani možnost, že podmínkou úspěchu je jedna nebo více možných kombinací horizontálních a vertikálních vazeb určitých vlastností, které by bylo třeba přesněji popsat.

1d. Při zkoumání kooperace občanských organizací je třeba mít na zřeteli fakt, že tyto organizace jsou vůči sobě v konkurenčním postavení – soutěží o granty, sociální kapitál, politický vliv, mediální viditelnost, podporu veřejnosti atd. Mělo by smysl participaci organizací v projektu *Rekonstrukce státu* analyzovat z hlediska teorie racionální volby? Vysvětlila by se tím různá míra jejich zapojení, investice financí, pracovního času a sociálního kapitálu?

2a. V analýze hlavních rozhodovacích mezníků ve vývoji *Rekonstrukce státu* v kap. 4 autor použil metodu *process tracing*. Metodické postupy *process tracing* se však v textu explicitně neobjevují. Může autor objasnit, jak při analýze s metodou *process tracing* pracoval: jak přistupoval k popisu procesu prosazování cílů *Rekonstrukce státu* (od čeho začal, kdy popis ukončil, míra podrobnosti, čeho si všímal atd.), jak identifikoval kauzální vztahy, zda používal některé ze čtyř testů pro kauzální inferenci, zda s cílem lépe pochopit působící kauzální mechanismy konstruoval kontrafaktické události, s jakou mírou jistoty platí jeho závěry?

2b. Ve stejné kapitole 4 autor v závěru píše: „Adopting processual perspective, I argued that Jasper’s (2004) idea to simply code different civil movements’ or initiatives’ decisions as variables to be used in comparative research has limitations. ...“ (s. 94) Myšlenku považuji za slibnou, ale kromě zmínky v abstraktu kapitoly jsem nenašel místo, v němž je příslušný argument důkladně rozpracován.

3. V kap. 6 autor představuje různá pojetí metody *process tracing*. Které z nich považuje za nejvhodnější pro výzkum politického působení advokačních organizací?

Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako „prospěš“.

V Praze 28. května 2019

doc. Marek Skovajsa, Ph.D.